

IOAN PETRU CULIANU

Pergamentul
diafan

Ultimele povestiri

Scrise în colaborare cu H.S. Wiesner

Ediția a IV-a

Traducere de Mihaela Gliga,
Mihai Moroiu și Dan Petrescu

Postfață de Paul Cernat

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i> (Tereza Culianu-Petrescu).....	5
---	---

PERGAMENTUL DIAFAN

Cuvînt înainte	9
Pergamentul diafan	15
Stăpînul Sunetului	37
Miss Emeralds	47
Alergătorul tibetan.....	59
Jocul de smarald	67
Conspirația sufletelor indienilor.....	71
Ultima apariție a Aliciei H.	85
Intervenția zorabilor în Jormania	95
Jormania liberă.....	111
Cursa de șoareci a Doctorului Mayow	117
Toz grec	127
Enigma discului de smarald.....	151

ULTIMELE POVESTIRI

Scrise în colaborare cu H.S. Wiesner

Ordinea secretă.....	161
Căința tîrzie a lui Horemheb	169
Colegiul Invizibil	177
Limba Creației	185
<i>Postfață. Ficțiunile profesorului și adevărul zeiței de smarald</i> (Paul Cernat)	199

Aș putea s-o dezamăgesc pe Doctorița Morales, dar trebuie să mărturisesc că nu din acest motiv am fost impresionat de cursa de șoareci, aceasta dovedindu-mi de fapt mie ceva cu totul diferit¹.

În vremea noastră, șoarecii sînt folosiți pe o scară fără precedent în sociobiologie, încît se poate în mod legitim ridica întrebarea dacă eu nu cumva supraestimez importanța cazului lui Mayow. Trebuie să admit că există în el ceva foarte primitiv, dar, după cum ne arată antropologii, lucrurile primitive nu sînt obligatoriu depășite dacă le comparăm cu cele mai elaborate. Astăzi, de pildă, ei supun șoarecii, singuri sau în cupluri, unor condiții de *stress* crescînd, cauzat de un zgomot comparabil cu acela al frigiderului meu, doar că din ce în ce mai puternic. Șoarecii singuri își pierd somnul și libidoul și în cele din urmă mor ; cuplurile, dimpotrivă, încep să se bată, își ling rănile și

-
1. Nici măcar nu cred ca experimentul să fi fost spectaculos prin numărul de șoareci uciși, cîte unul de fiecare dată. Mă întreb de fapt cîți din acești martiri au fost necesari întru descoperirea oxigenului ; nu prea mulți, cred – cîteva zeci, poate cîteva sute. Oricum, de aceea se și cresc șoarecii, iar eu nu știu la ce altceva ar fi bun un șoarece. La fel și broaștele rîioase. După cîte știu, broaștele rîioase au fost implicate într-un experiment cu mult mai important, poate într-adevăr unul dintre cele mai mărețe din istoria omenirii, săvîrșit de un învățat rus din secolul al XIX-lea al cărui nume l-am uitat. El a luat o pereche de broaște aflate în timpul raportului sexual și a omorît masculul sau le-a omorît pe amîndouă în toate felurile imaginabile. Și nu o dată sau de două ori : a torturat în chip științific și în cele din urmă a suprimat 1 500 de asemenea cupluri amoroase. Prin aceasta a dovedit că o broască moartă mai face încă dragoste vreo cîteva zile. L-aș înțelege pe vreun puritan mohorît sau pe vreun jansenist care ar fi practicat acest gen de amuzament științific. Bănuiesc însă că omul nostru era ortodox, iar ortodocșii nu se sinchiesc de sex într-atîta : se bucură de plăcerile lui și nimic mai mult, chiar și preoții lor. Pînă cînd nu voi descoperi *cine* era cu adevărat omul acesta, întîmplarea va rămîne pentru mine una din cele mai fascinante chestiuni nerezolvate din istoria științei.

supraviețuiesc atît cît ține viața lor de șoareci. Ei folosesc acest exemplu spre a dovedi că e mai bine să te căsătorești decît să arzi, dar eu nu sînt deloc sigur că au dreptate. În rezidența Bromwall, unde am locuit în ultimele luni, condițiile sînt foarte asemănătoare cu cele de mai sus. În timpul nopții (și poate că și în timpul zilei, numai că atunci nu se observă), e un zgomot supărător, uneori într-adevăr intens, cauzat de sistemul de ventilație sau de ceva de genul ăsta. Rezidența Bromwall se presupune că adăpostește cupluri de căsătoriți. Nu sînt sigur dacă zgomotul e de vină sau faptul că apartamentele sînt prea mici, dar cele mai multe cupluri divorțează, astfel că poți vedea în zonă – împotriva tuturor așteptărilor, mai ales celor ale administrației – o mulțime de oameni singuri ce par s-o ducă bine în ciuda *stress-ului* și a neputinței de a se înțelege cu un partener (cuplurile japoneze par să dureze, dar asta-i altă poveste). Cineva mi-a spus că Bromwall e cunoscut drept unul din locurile cu cea mai mare rată de divorțuri din Hatch Park, iar apartamentelor sale li se spune „apartamente de divorț” ; am văzut însă și un cuplu care a luat naștere acolo – motiv de a ne gândi că e dificil să deducem ceva din acest gen de experimente sociale, deși oamenii își au de bună seamă limitele lor de adaptare, la fel ca șoarecii.

Depășită ori nu, lecția cursei de șoareci a Doctorului Mayow rămîne unică atîta vreme cît destinul personal al șoarecilor sau al oamenilor e în joc. Acest mare învățat al trecutului a pus puțină apă într-o covată, un suport în apă, o cușcă în vîrfurile suportului, un șoarece în cușcă și un clopot de sticlă peste șoarece, cușcă și suport (după un rezumat mai tardiv, el a dus șoarecele în ispită cu ajutorul unei bucăți de brînză, ceea ce ar putea furniza un detaliu semnificativ întregii operațiuni). Deoarece cantitatea de aer de sub clopot era limitată, șoarecele răsufla din greu și în scurtă vreme murea. În același timp, nivelul apei dinăuntru clopotului, comparat cu nivelul apei

din afară, creștea, ceea ce înseamnă că șoarecele ardea oxigenul în timpul respirației¹.

Așa simplu și nesofisticat cum se prezintă, experimentul e genial, după propria-mi părere, nu fiindcă marchează o dată în istoria științei, ci întrucât arată, între altele, că toate capcanele sînt construite numai pentru cei ce sînt prinși în ele și, într-un mod mai general, că este foarte improbabil ca vreunul din aceștia să fi fost la rîndu-i construit fără o capcană.

Atît cît pot să-mi aduc aminte, am început deja să fiu teribil de tulburat de sunetul apei care se umflă de cînd aveam cincisprezece-șaisprezece ani. De atunci am încercat în zadar să mă obișnuiesc cu asta. Dimpotrivă, sunetul cu pricina mă face tot mai nervos.

O altă dificultate produsă de capcane devine limpede în rarele clipe cînd șoarecii, oboșiți de a fi doar împreună, vor

1 Nu intenționez să mă aprofundez în amănunte, dar experimentul mi-a lăsat unele perplexități pe care i le-am expus Doctorei Morales ; ea mi-a clarificat totul. Știam că, din volumul aerului, cantitatea de oxigen reprezintă aproximativ 1/5, dar cea mai mare parte din ea s-ar fi recombinaat în bioxid de carbon. Cantitatea arsă de șoarece e atît de mică, încît apa n-ar fi avut cum să se ridice *in mod vizibil* în interiorul clopotului. Dr. Morales mi-a explicat că bioxidul de carbon se dizolvă în apă și din acest motiv se ridică apa la mai mult sau mai puțin de 1/5 din înălțimea clopotului. Dar fiindcă acesta pare să fie adevărul (deși mă îndoiesc că e adevărul ultim), înseamnă că experimentul Doctorului Mayow nu demonstra nimic sau, cel puțin, slujea la descoperirea oxigenului doar printr-o falsă presupunere de natura simplelor coincidențe. De fapt, Mayow și alții au crezut că apa se ridică *pentru că* oxigenul se consumase, ceea ce nu-i defel adevărat, dat fiind că aceasta se întîmplă din pricina proprietății fortuite a bioxidului de carbon de a se dizolva în apă – bine cunoscută nouă de la paharele cu sifon și toate cutiile reci și acidulate pe care le bem. Dr. Morales nu mi-a împărtășit punctul de vedere : pentru ea, Mayow avea dreptate, iar eu am abandonat lucrurile aici. Firește, unii istorici pot pur și simplu să nu priceapă că nu există cunoaștere fără un subiect cunoscător.

cu disperare să *se simtă* unul pe altul. În absurdul lor echipament medieval, sînt stîngaci și orice ar face nu pot ajunge unul la celălalt prin dublul perete de sticlă. *În realitate*, nu se simte îndemnul de a ieși de acolo (oricum ar fi imposibil), afară de cazul cînd există un motiv puternic de-a o face sau vreo speranță extraordinară. Dar trebuie de asemenea să admit că un șoarece adevărat ar putea să-și piardă speranța o vreme, altminteri însă ar născoci toate șiretlicurile posibile și chiar imposibile ca să scape din cursă (există cazuri în care șoarecii au ieșit din cușcă ; au căzut de pe suport și s-au înecat).

În pofida tuturor cicatricelor pe care le păstrez de la precedentele-mi tentative de a evada, se pare că aparțin unei specii cu adevărat neîmblînzite, iar întîlnirea cu Mekor H. mi-a agravat cazul într-un hal fără de hal. Orice ar fi – îmi spuneam mie însumi eroic –, mă voi lupta iarăși cu toată tenacitatea unui rozător sănătos împotriva grațiilor, a apei și a sticlei de la propria-mi cursă de șoareci a Doctorului Mayow, dus fiind de un simțămînt confuz și puternic de furie, deznădejde și, pentru scurt timp, de o imensă bucurie.

Aceasta din urmă, cred, nu e greu de explicat dacă se bagă de seamă că șoarecii și capcanele sînt lucruri diferite, au funcții diferite și scopuri așijderea (la drept vorbind, toate acestea sînt mult mai lesne de definit în cazul capcanelor decît în cazul șoarecilor : capcanele sînt făcute ca să-i țină pe șoareci în ele și acesta-i unicul lor scop, în timp ce funcțiile și scopurile șoarecilor îmi sînt necunoscute). Firește, în natură ar putea exista și experimente mult mai complicate, de pildă șoareci avînd capcanele construite *înlăuntrul* lor, astfel că am avea de-a face cu unul în loc de două obiecte. Ca în toate experimentele primitive, situația în cazul cursei de șoareci a Doctorului Mayow e mai simplă : capcana se află *în afara* șoarecelui, iar ca să scape, șoarecele ar trebui să iasă din cușcă, să înoate în apa care se ridică și să spargă clopotul de sticlă (toate acestea

echivalează cu o imposibilitate). Desigur, șoarecii nu sînt destul de nesăbuiți ca să se rănească încercînd să fugă, dar vor foarte adînc în inimile lor să dobîndească șansa de-a fi nesăbuiți. Singura problemă este : cît timp ar trece pînă să se potolească, să devină apatici, să uite tot în afara bucățelei lor de brînză, să se tolănească inerți și să viseze nu mai mult decît pot vedea din cursa lor, adică alte capcane cu șoareci în ele ?

Cînd am întîlnit-o pe Mekor H., mă gîndeam că așa ceva n-ar fi putut să mi se întîmple cîtă vreme era ea acolo și acesta era un motiv suficient ca să fiu fericit.

Toate acestea ar putea părea în fond niște chestii foarte egoiste, dacă totul se reducea la un pretext ca să devii nesăbuit, să te rănești și să extragi de aici oarece plăcere perversă. În realitate, șoarecii au niște mecanisme mult mai complicate : sînt plănuiți ca să aibă o infinită capacitate de duioșie, o nesfîrșită admirație pentru frumusețe și mai multe în genul ăsta, lucruri care mai mult ca sigur că nu sînt împărtășite și de capcanele neînsuflețite. Comportamentul unui șoarece poate fi uneori surprinzător de antihedonist și chiar așa s-a și întîmplat cu mine, după cît îmi pot aduce aminte. Aceasta s-a datorat unei împrejurări foarte deosebite, pe care voi încerca s-o explic pe scurt.

Șoarecii își aleg o regină și cu toate că o adoră, știu că și reginele se află într-o cursă. După doctrina lor, numai zeii sînt, se pare, socotiți a nu avea curse, dar nimeni n-a mai văzut de mult un zeu. Cînd am zărit-o prima oară pe Mekor H., am recunoscut în ea neîndoielnic toate atributele unei regine, dar, fie din pricină că apa se înălțase pînă la jumătatea clopotului meu, fie din pricină că sînt sceptic prin natură, cu greu am izbutit s-o cred cînd mi-a spus că *ea nu avea cursă*. Deși am acceptat această convenție și un răstimp m-am adresat ei ca unei zeițe, asta m-a făcut teribil de nervos. Puteam vedea foarte bine acea construcție neimaginată care era cursa ei și eram tot

timpul îngrozit că s-ar putea răni cu ceva invizibil pentru ea, precum grătiile cuștii sau chiar bucăți de brânză, lucruri pe care ea părea să le ignore sau să le disprețuiască mai mult decât mine sau decât cea mai mare parte a celorlalți șoareci.

Pe de altă parte, ceva într-adevăr remarcabil se petrecea cu ea : nu auzea sunetul apei care se umflă. Desigur, era și foarte tânără, dar eu însumi eram mult mai tânăr când am auzit pentru prima oară apa aceea neliniștitoare, inexorabilă, urcând din ce în ce mai sus. Așa am ajuns la concluzia personală că Mekor H. putea pînă la urmă să fi fost o adevărată zeiță prinsă în cursă prin cine știe ce accident nefericit. Cîtă vreme n-am putut înlătura posibilitatea ca esența ei să fi fost diferită de a celorlalte rozătoare, am hotărît că merita să fiu nesăbuit și să încerc prin orice mijloace să scap din cursa mea.

Nu-mi prea dădeam seama la ce să mă aștept : îi vedeam foarte bine chipul grațios înăuntrul clopotului simetric și al cuștii, dar credeam că de-ar fi fost să scap, aș fi putut s-o ajut și pe ea să scape. Astfel, încercînd s-o cruț de spectacolul dezgustător al unui șoarece rănit de toate acele obiecte blestemate care alcătuiesc cursa, lucram în timp ce ea dormea sau se uita în altă parte. Cînd mă izbeam de grilaj sau cînd dinții îmi scrișneau pe barele grele de fier, erau scurte momente în care sunetul apei ce se umflă nu-mi mai ajungea la urechi. Nu-mi era teamă de acest soi de luptă, fiindcă, în pofida întregii dureri pe care o comporta, mă recompensa în termeni de uitare. Ceea ce mă înspăimînta mai tare era ideea că aș fi putut să scap și să descopăr sau că Mekor H. nu era acolo, sau că nu era acolo *pentru mine*, căci, pînă la urmă, ipoteza cea mai plauzibilă consta în faptul că o zeiță ar fi avut de îndeplinit vreo funcțiune impersonală, ca un semn pentru toți șoarecii prinși în cursă și presupuși a lupta împotriva curselor. Situația mea deveni într-adevăr incomodă : admitînd că aș fi izbutit să